

БИБЛИОТЕКА
Албатрос

књига 192

Наративна полифонија
Јанка Вујиновића

Рецензенти

Братислав Р. Милановић

Душан Стојковић

Издавач

Филип Вишњић, Београд

За издавача

Дејан Мاستиловић

Уредник

Милан Лукић

ISBN 978-86-6309-116-0

<http://www.filipvisnic.co.rs/>
komercijala.filipvisnic@ikom.rs
+381 (0)11 375 01 61

© Јанко Вујиновић

© за 2016. Филип Вишњић

НАРАТИВНА
ПОЛИФОНИЈА

ЈАНКА
ВУЈИНОВИЋА

– ЗБОРНИК –

ПРИРЕДИО
МАРКО НЕДИЋ

Филип Вишњић
Београд, 2016.

Јелена М. Павловић

Двострукоост као принцип у *Књизи о храсту* Јанка Вујиновића: супротност, сагласје и његово превазилажење¹

Предмет рада је утврђивање принципа двострукоости у *Књизи о храсту* Јанка Вујиновића. Полазећи од схватања да књижевно дело представља јединствен знак, те да се поступци присутни на плану садржине могу пратити и на плану израза, сагледали смо механизам двострукоости који се са тематског преноси на формални план романа. Посебна пажња је посвећена поглављу Преображење, лета 914, милина једна, у коме се двострукоост читава на језичко-фразеолошком плану и на тај начин служи психолошкој карактеризацији жртава и злочинаца. Други део рада посвећен је праћењу принципа двострукоости на формалном плану, где су сви случајеви подељени на оне код којих се двострукоост постиже ауторовом интенцијом и примери где се овај принцип извире из структура свакодневног језика. Такође, праћени су механизми који служе за превазилажење принципа двострукоости.

Кључне речи: принцип двострукоости, *Књига о храсту*, лингвистичка анализа

1. Увод

Српска књижевност је богатија за још један историјски роман о Првом светском рату. У питању је *Књига о храсту* Јанка Вујиновића објављена у издању издавачке куће „Филип Вишњић” 2014. године. Прве оцене ове књиге су да она пред-

¹ Овај рад је рађен у оквиру пројекта *Динамика структура савременог српског језика 178014*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја. Изложен је на Округлом столу „Књижевно дело Јанка Вујиновића”, одржаном у организацији Удружења књижевника Србије и издавачке куће „Филип Вишњић” у Београду 16. октобра 2015. године.

ставља праву загонетку како за читалачку публику, тако и за истраживаче књижевности управо због присуства више гласова у роману. Тако Љиљана Шоп у поговору о *Књизи о храсту* између осталог пише:²

„Вишегласје ове прозе је начин ауторове борбе за непристрасност која, када је тема судбина нација у светским ратовима, посвуда а не само овде наликује на утопијски пројекат. Верујем да сваки напор који делује немогућ постаје тим драгоценији, и склона сам да у једном од могућих читања ове слојевите књиге акценат ставим управо на њено компоновање по законима центрифугалних сила, на бекство од сваког могућег средишта. Трагање за средиштем је потрага за смислом, а рат је врхунац апсурда.“

Братислав Р. Милановић у самом наслову свог текста о *Књизи о храсту* „Вишеструка замка за читаоца” наглашава да је вишегласје у роману активан принцип. Говори о коришћењу различитих могућности приповедања, различитим наративним техникама, увођењу документарне грађе, чињеници да је роман писан „током многих лета”.³ Даље оцењује да:⁴

„Још од самог почетка *Књига о храсту* је писана у *разним правцима* и отимала се било каквом обликовању. Такве записе није било лако организовати у једну целину...

Једно тело, једна уједињујућа сила држи на окупу све елементе ове *каже*, како у једном тренутку сам аутор назива своју књигу. То је прича (тачније речено, сплет прича) о горостасном храсту што расте на падинама Цера а коме се не зна старост, нити му се величина може измерити, само се зна да се са његовог врха, за лепог времена, види читава Србија...”

Овом приликом ми смо се одлучили да се задржимо на принципу двострукоости у *Књизи о храсту* Јанка Вујиновића, а бавићемо се питањима интегрисаности овог принципа у

² Љиљана Шоп, „Слово о митском трајању и историјском претрајавању”, 437.

³ Братислав Р. Милановић, „Вишеструка замка за читаоца”, 439–441.

⁴ Исто, 441.

структуру романа, његовим семантичким аспектима (односно да ли се реализује као сагласје или супротност) и, коначно, механизмима његовог превазилажења. Анализи ћемо приступити са лингвостилистичког становишта, при чему ћемо уважити схватања аутора који говоре о књижевном делу као јединственом знаку при чему се регулатори организације плана садржаја читавају и на плану израза.

2. Теоријско-методолошке основе рада

У раду полазимо од схватања аутора који књижевно дело посматрају као естетски знак који преноси јединствену уметничку поруку. Тако Јуриј Лотман у *Предавањима из структуралне поетике* каже да: „... *cela* структура modelovanja umetničkog dela, to jest tekst postaje znak, a jedinice koje čine tekst – reči, koje su u jeziku samostalni znaci – u poeziji (u književnosti uopšte) postaju elementi znaka”.⁵ Сличан став проналазимо и код Јана Мукаржовског у књизи *Структура песничког језика*: „*Budući da je struktura, znači nedeljiva celina, pesničko delo se javlja kao estetska vrednost, kompleksna pojava, u isto vreme jedinstvena i zakonita*”.⁶ Поимање песничког (и шире књижевног) дела као јединственог уметничког знака омогућава да се принципи присутни на плану садржине запажају и на формалном плану.

При обликовању књижевног дела важна је интенција аутора, па Радоје Симић каже „... да је *стилски релевантна – намерна, интенционална варијација*”.⁷ Тада се поетска функција у књижевном делу остварује превођењем „*principa ekvivalentnosti sa ose selekcije na osu kombinacije*”.⁸ Тада делују процеси „саодноса” и „противодноса” који чине да се све у књижевном делу посматра као приближавање и удаљавање доводећи до тога да „*približavanje pojmova ističe njihov razliku, razlika – otkriva sličnost*”.⁹

Слично је о односима између два појма говорио и Лаза Кос-

⁵ J. M. Lotman, *Predavanja iz strukturalne poetike (uvod, teorija stiha)*, 78–79.

⁶ Jan Mukaržovski, *Struktura pesničkog jezika*, 43.

⁷ Радоје Симић, *Општа стилистика*, 109.

⁸ Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika*, 296.

⁹ J. M. Lotman, *navedeno delo*, 132.

тић. Он је одредио два типа „укрштања супротности”. Први је симетрија која је одређена као „... *здружење, састав противности* два дела, управо две половине једне целине”.¹⁰ У симетрији две половине „...не само да нису истоветне, оне су противнице, али пријатељске противнице, сложене завађенице, а то још и увеличава потребу те појаве у природи и драж њене лепоте у уметности”.¹¹ С друге стране, говорећи о хармонији, Костић каже „... да *армонија* није ништа друго до изврнута, или, боље, *склопљена симетрија*; и обрнуто: симетрија је изврнута, или боље, *расклопљена армија*”.¹²

Естетска функција у књижевном делу постиже се интенционалном актуелизацијом језичког знака и његовим одступањем од уобичајене језичке норме. По Јану Мукаржовском „... актуелизација настаје тако што се *data* компонента на неки начин, *upadljivo* или *manje upadljivo, odvajaja od uobičajenog uzusa*”, при чему неки језички елементи остају неактивирани.¹³

3. Књига о храсту Јанка Вујиновића као јединствени уметнички знак

Прихватајући наведена мишљења, *Књигу о храсту* Јанка Вујиновића посматрамо као јединствени језички знак. Тако гледано, исти принципи који постоје на садржинском плану преносе се и на формални план. На неколико места у роману на тематском плану читава се принцип двострукости. О томе најбоље говори један дужи цитат о односу казивача и приређивача *каже о дубу*:

„И свака је прича истинита.

На ова разматрања казивача, састављач, позвавши се на давне и будуће читатеље, потврђује: свака је прича истинита. Само као таква, *истиневредна*, испричана је и заувек упамћена. А ова приповест о храсту није само изговорена од више приповедача већ, ево, и записивана не само у разним периодима већ и од више руку. Тако ће читалац јурити за двоструким

¹⁰ Лаза Костић, *Огледи*, Нолит, 32.

¹¹ Исто, 31–32.

¹² Исто, 45–46.

¹³ Jan Mukaržovski, *Наведено дело*, 42.

аршином, по основи и потки, по ткању испричаног и платну записаног. Ловити сагласје и несагласје. Записивач се заједно са казивачем склонио у страну: осматрају трагаче. А обојица су, што је збиља реткост, сагласни у једном. Додуше при том сусрету, кога од остваривости дели безначајних деведесет година, ни пуно столеће, један је пио ракију, други вино, полулитру и литрицу.

– Шљива је на сунцу зрила, на ватри врела. Ватра на ватри.
– Грозд је на сунашцу сазрио, у бурету проврио. Без огња а гори.

- То није пиће, већ прича.
- Мани се оних који у свакој приповести логику бишту.
- Глувоме не треба причати.
- Пред оним што у причи здрав разум тражи – занеми!
- Приче о дубу су настануле.
- Из Записа излетеле.
- Ко не полети, не може ни пасти.
- Само онај који долети, може слетети.
- Причати о лету.
- Који год падне, тај ће се и дићи. И зборити, да се не загуби.
- Нема загубљене приче.
- Ко тражи, наћи ће.
- Нисам тражио, а нашао сам.
- Да све ово није истина, што би ти причао.
- Лепа је прича више вредна од сваке истине.
- Да то није било, не би се ни казивало.
- Да измешамо. Казивање и слушање. Шљиву и грозд.
- Измешано је већ.“ (Књига о храсту, 149–150)

Принцип двострукости на тематском нивоу експлицитно је истакнут више пута како на плану продукције, тако и на плану рецепције књижевног текста. На плану продукције причу стварају истовремено записивач и казивач, а на плану рецепције читалац се мора водити *двоструким аршином*. У другом делу цитата смењују се реплике дијалога казивача и приређивача, а њихови гласови се мешају. Оно што је за нас интересантно јесте да се принцип двострукости остварује и на микроплану,

а то је управо омогућено поетском функцијом, која, како је већ истакнуто, омогућује да се особине плана садржаја пребаце и на план израза.

Двострукост се на плану садржаја и израза најбоље види код координираних синтагми (и реченица) са саставним везником *и: давне и будуће читатеље, испричана и заувек запамћена, по основи и по потки, по ткању испричаног и платну записаног, ловити сагласје и несагласје, полулитру и литрицу, казивање и слушање, шљиву и грозд*. Поред ове доминантне форме двогласја, запажамо и нека друга средства за њено постизање. На пример, у репликама дијалога преовлађују зависносложене реченице састављене од две просте реченице (*Ко не полети, не може ни пасти; Да све ово није истина, што би ти причао; Да то није било, не би се ни казало*). Сличан је случај и код независносложених реченица које се, опет, састоје од две просте (*Само онај који долети, може слетети; Нисам тражио, а нашао сам*).

Одломак је изграђен на принципу са- и против- постављања. На семантичком плану изабране лексеме налазе се у односу антонимије: *шљива–грозд, ракија–вино, пиће–прича, прича–логика/здрав разум, полетети–пасти, долетети–слетети, прича–истина, казивање–слушање*. Одломак је структуриран тако да се свака реч може довести у везу са било којом другом. Принцип двострукости, остварен како на формалном, тако и на садржинском плану, бива превазиђен последњом реченицом – *Измешано је већ*. На овај начин, Вујиновић нас враћа на једино што је трајно и непроменљиво у овом делу, а то је дуб, стожер приче.

Већ сада можемо назрети да принципом двострукости, довођењем парадигматске на синтагматску осу, Вујиновић истовремено доводи различите временске и тематске планове на једну линију. Као што се у макроконтексту књиге крећемо кроз различите периоде у историји српског народа и кроз различите крајеве српске земље, у једној реченици „крећемо” се истовремено кроз различите временске и просторне равни.

Свођењем више тема/времена/простора/језика у микроп-

ростор једне реченице или синтагме Вујиновић постиже оно што су руски формалисти звали отежана форма.¹⁴ Двострукости је један од уметничких механизма који аутор користи да би отежао читање и одгонетање *Књиге о храсту*. Такође, овде се испољава и један од начина постизања вишеструке перспективе који издваја Борис Успенски у својој *Поетици композиције*. Ради се о померању тачке гледишта у времену и простору.¹⁵ Специфичност Вујиновићевог приповедања јесте то што се испреплетаност просторно-временских планова читава како у макроконтексту дела (и на плану садржине и на плану форме) и у микроконтексту (на плану синтагме и реченице).

У раду се нећемо бавити принципима двострукости на тематском плану, али ћемо поменути један такав занимљив пример. Ради се о причи о два словенска племена, дневном и ноћном, светлом и тамном. И у овом случају запажамо превазилажење принципа двострукости и јер су два племена део једне шире заједнице, која се у одређеном тренутку раздвојила:

(а) Превазилажење двострукости (настанак од једног племена, али и истовремено раздвајање):

„Вољно или невољно прихвативши тезу о њиховом касном досељавању на Балкан, идимо даље.

Од једнога рода који, остављајући рођаке на истоку и на западу, крете ка југу, временом, тако у кретању, два постадоше.

Један иђаше дању.

Други је ходао само ноћу.“ (*Књига о храсту*, 38)

(б) Принцип двострукости – описи Дневних (Светлих) и Ноћних (Тамних) Словена

¹⁴ Виктор Шкловски као главну одлику уметничког стварања издваја отежану форму и каже да је „... umetnički postupak... postupak oneobičavanja (ostranenie) stvari, postupak otežane forme, koji potencira teškoće i vreme trajanja percepcije, jer je taj proces u umetnosti sam sebi cilj i mora biti produžen“ (Viktor Šklovski, *Umetnost kao postupak*, 86).

¹⁵ О померањима на просторно-временском плану видети: В. А. Успенски, *Poetika kompozicije, Semiotika ikone*, 85–116.

Дневни (Светли) Словени	Ноћни (Тамни) Словени
Корачаше кораком курјака. Од праскозорја до првог сумрачја прелазили су данашњим аршинима мерено и по петнаест па и двадесет врста. Ходали су дању а спавали ноћу. (<i>Књига о храсту</i> , 39)	Ходаше ноћу, одређујући смер читањем звезданих путања, њиховим и положајем месеца у небесима, слушајући ветрове... Дању су спавали, па чим се смркне, опет се покретали. (<i>Књига о храсту</i> , 45)
Кретаху се долинама, заобилазећи брда. Обилазили су препреке. (<i>Књига о храсту</i> , 39)	На њиховоме путу не беше препрека. Наиђу на брдо, а док месец прође половину небеса, они се појаве са друге стране брега. Искрсну, а да узвишење не заобилазе по ободима нити се на њега пењу да би се спустили. Просто, кроз брежје прођу. (<i>Књига о храсту</i> , 45)
Месо уз кост, а земља крај воде – ваља, бејаше им честа изрека. Понављаше и владаше се по том узречју. Око њихових станишта белеше се кости, остајаше огњишта, пећи за печење хлеба, грнчарија, алати. (<i>Књига о храсту</i> , 41)	Не једу месо при кости, не маре пределе при водама. Говораше: Месо при кости – баци, од земље при води – бежи! Кости су други, они мирнији, иза њих, глодали. (<i>Књига о храсту</i> , 46)

4. Принцип двострукости на језичком плану (поглавље *Преображење, лета 914, милина једна*)

Иако ћемо се даље у раду бавити углавном принципом двострукости на микроплану, одлучили смо да дамо кратак осврт на поглавље *Преображење, лета 914, милина једна*. Ради се о најпотреснијем поглављу у књизи где се говори о страдању недужних житеља неименованог села на падинама Цера од стране аустроугарске војске у повлачењу. Мештани, који

су одлучили да ипак пођу на литију, бивају зверски убијени, а опис целог страдања дат је у књизи. Истовремено, у овом поглављу описано је и паљење хроста, записа.

Промена тачке гледишта, према терминологији Бориса Успенског, у овом одломку врши се како на фразеолошком, тако и на психолошком плану.¹⁶ Вујиновић у одломку колективне ликовне дели на две велике групе – на жртве и на злочинце. Сваку од група карактерише употреба одређене лексике која осликава њено психолошко стање. Овакав поступак повећава емоционални доживљај страдања код читаоца, истовремено му пружајући могућност да прати исти доживљај из две супротне перспективе. Ипак, стално задржавање позиције свезнајућег приповедача, служи за превазилажење опозиције жртва/злочинац и стварање језиве слике страдања из привидно објективне перспективе. Погледаћемо неколико примера (речи које илуструју различите тачке гледишта су болдиране):

Фразеолошка и психолошка карактеризација жртве	Фразеолошка и психолошка карактеризација злочинаца
(а) Жртва је старац Слепи Спасоје, кога су ослепили Турци у Херцеговачком устанку (речи у опозицији <i>Спасоје–Слепи, долазећи–војаци/солдати, дажд/киша, ракија–шљивовица/шљивка, босанскохерцеговачка буна – босанско-херцеговачко устајање/влашка буна</i>	
Чак се Спасоје помало обрадова долазећима . Сад ће он са њима прозборити коју. Докле ће ова суша? Да ли је тако и у њиховим, далеким и недалеким крајинама? Има ли тамо дажда ? Је ли ово опет, босанскохерцеговачка буна ? Шта их је то наљутило,	Загледају се војаци , неки се и подсмехују што Слепи иска дувана, прича о кишама које не падају, шљивки . Други не верују да безвидан је. Трећи се питају – аман, зашто ли Слепац помиње босанско-херцеговачко устајање? Влашку буну!

¹⁶ О промени тачке гледишта на фразеолошком плану видети у: В. А. Успенски, *Poetika kompozicije, Semiotika ikone*, 28–84, а о психолошком плану видети исто дело, 117–144.

па толико пуцају, као помамни? Нису ли их протерали ајдуци?...

Загражиће им лулу дувана. Људи се, док издуване по једну, смире.

Потекне и прича.

Нађе се и **ракије**, бар **шљивовице** има. (*Књига о хрсту*, 172)

Проверавају, машући ножи-ма, испред очију замрачених – слеп ли је, одистински? У тој провери неки **солдат** из помињане, поробљене земље Босне, Слепога ножем закачи по врату. Наоружани кретоше даље. Остаде старац на капији, копрцајући се, живклан-недоклан, док му је крв капала, истицала, све док се тело не смири. Паде земно телесо а старац, лак, закорачи по расцветалим небесним ливадама.

Гледа сад, и изнова види, све боје небесне и земаљске. (*Књига о хрсту*, 172–173)

(б) Жртва је старица која војницима нуди јабуке и коју они мешају са комитама (речи у опозицији *старица–баба/комита/комитаћ*)

Помаже Бог, **ђецо!**, – ослови их **старица** испред трошне **кућице**.

Гледа она тај помор, од чуда ни да се прекрсти. У први мах помисли да се што даље од дома скрије у некој од **зградица**, повртњаку или, можда, у овчарнику, али остаде ту, пред **кућерком**. Јер понада се, ако стане на вратнице, неће прилазници никакво зло чинити. Неће им у дом убацити црвеног, пламтећег кокота. Стога им и

Неко од њих рече да **баба**, у ствари, и није баба, већ – **комитаћ**.

Прерушена је **баба**. **Бабушка – комита!** (*Књига о хрсту*, 174)

....
Са друге стране и тај војак с правом сумња у старицу. Јер, и он зна, чуо је од виших официра за некаквога војводу Вука, вођу комита. Речено им је да се посебно чувају тих комитација... Можда је њен унук у том одреду комитском.

назва Бога, држећи корпу. У од врбова пружа плетеној **корпици** су понуде пролазницима, јабуке илињаче. Узеће они јабуке. Приђоше војници, само се **један, добар човек**, послужи. Други се на узреле, крупне јабуке не осврнуше. (*Књига о храсту*, 173–174)

... Седокоса жена и не зна шта је питају, какви су, ко су ти – комитађи? (*Књига о храсту*, 174)

А баба – ништа! Питаш је за **комитађе**, а она се, ето, прави да не зна ко су ти комитађи! Унук комита а она – ни чула. Чула, не чула, опасна је баба. Нуди их јабукама. Пред солдате воће а унука у комите. Ова војацима воћкицу а унучина грлу – оштрицу.

Комитађ!

Како по други пут паде та реч – паде и старушка. (*Књига о храсту*, 174)

Принцип двострукости остварује се одређеним средствима како на садржинском, тако и на тематском плану. На нивоу садржине у првом одломку, када се говори о смрти Слепог Спасоја, супротстављају се парови *земно телесо – небеске ливаде, боје небесне и земаљске*. На тај начин се, на ширем плану, ужасу који је у току на земљи супротставља мир на небу, при чему се имплицитно сугерише да се и Слепи Спасоје придружио групи српских мученика.

У другом одломку на лексичком плану двострукост се постиже употребом деминутива и аугментатива. Деминутиви су везани за старицу (*зградица, кућерак, корпица*), док се аугментативи (и пејоративи) везују за злочинце. Ова лексичка двострукост пренесена је и на формални план у два реченицама: *Пред солдате воће а унука у комите. Она војацима воћкицу а унучина грлу – оштрицу*. Две реченице имају исту структуру, у питању су независносложене реченице повезане супротним везником *а*. На садржинском плану супротстављају се речи *баба–унук, воћка–комита, воћкица–оштрица*. Принцип са- и против- постављања нарочито је видљив у пару *воћкица–оштрица*. Обе речи завршавају се суфиксом *-ица* и то упућује на њихову формалну сличност, која још више увећава њихову семантичку разлику. Принцип уједињења постигнут је употребом црте и

њеним везивањем за реч *војак*. Војницима следи *оштрица*, односно *смрт*, те су они, у својој искривљеној перцепцији стварности, принуђени да реагују. Искривљеност њиховог погледа на свет још више наглашава употреба аугментатива *унучина*, иако, заправо, такве личности тренутно нема на месту догађаја.

5. Реализовање принципа двострукости на формалном плану

За анализу принципа двострукости на формалном плану, потребно је увести критеријуме стилогености и стилематичности које дефинише Милош Ковачевић. Критеријум стилематичности тиче се начина образовања језичких јединица и представља строго језички критеријум. С друге стране, критеријум стилогености везан је за употребу стилема у књижевном тексту, дакле, представља функционални критеријум. Стилем који је стилоген не мора бити и стилематичан, и обрнуто.¹⁷

Што се тиче критеријума стилематичности, све примере у *Књизи у храсту* можемо поделити на две групе. Прву групу примера чине они код којих је принцип двострукости спроведен свесно. Сви ови примери су стилематични пошто се код њих активно користи неко граматичко или ортографско средство (објаснидбене конструкције, црта, коса црта, други језик или писмо). Аутор посеже за различитим стилематичним средствима да би постигао отежано форму и да би у синтагматску осу довео све парадигматске чланове. Чланови који се сусрећу на парадигматској оси могу бити супротстављени по временском/просторном/језичком критеријуму. Довођењем свих чланова на ниво једне реченице/синтагме постиже се паралелна егзистенција више простора на микроплану романа. Другу групу примера чине они где се двострукост остварује средствима доступним у самом језику. Овакви примери карактеристични су за лирске слојеве романа. Чини се да се двострукост најлепше и најприродније остварује управо у овим примерима.

¹⁷ Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, 232; Милош Ковачевић, *Српски писци у озрачу стилистике*, 62.

5.1. Примери са интенционалном двострукошћу

Оно што прву групу одваја од осталих је интенционална употреба језичких и графичких средстава да би се двострукост постигла. Навешћемо најкарактеристичније поступке:

(1) Употреба објаснидбених конструкција:

(1.а) Објаснидбени везник *илити*:

(1.а1) На данашњем **Тргу слободе, илити, Płacy Wolności**, некада пристајаше лађице. (*Књига о храсту*, 16); Насеље је за неколико деценија израсло. Од сеоцета са 190 сељана (1332), односно око 700 становника (1557), а после „**morowe powietrze**”, **илити епидемије куге**, па проласка шведске војске (1661) и годину дана касније општег пожара, преостаде 44 дрвена дома са 191 Лођанином, односно 180 хришћанина и 11 Јевреја (*Књига о храсту*, 52);

(1.а2) Има дрво вене, крвне жиле, кости, очи и увета, руке и ноге, гране и жиље, кожу, **срчику илити – мождину!** (*Књига о храсту*, 64); Подјесен иди у шуму, скупљај дивље крушке, оскоруше, крушке зване такиша, јабучице дивље, дрењине, плодове **клеке илити вење**, мушмуле, све то добро опери, стави у бачву, прели изворском водом и – чекај! (*Књига о храсту*, 66);

(1.б) Објаснидбени везник *односно*:

(1.б1) Насеље је за неколико деценија израсло. **Од сеоцета са 190 сељана (1332), односно око 700 становника (1557)**, а после „**morowe powietrze**”, **илити епидемије куге**, па проласка шведске војске (1661) и годину дана касније општег пожара, преостаде 44 дрвена дома са 191 Лођанином, односно 180 хришћанина и 11 Јевреја. (*Књига о храсту*, 52)

(1.б2) **Овдашњи, односно тамошњи људи**, да би у небу звезду видели, путују на југ, на Медитеран. (*Књига о храсту*, 15); **Око темеља срушене црквице, односно око живог дуба почео се и народ окупљати. Зборовати.** (*Књига о храсту*, 91);

(1.в) Објаснидбени везник *то јест*: **Улица Wschodnia, то јест, Источна**, на броју 55, где супотписник трагаше за домом у којем је својевремено боравио Рејмонт (*Књига о храсту*, 16);

(1.г) Везник *или* (на граници дисјунктивног и објаснидбе-

ног значења): Коб, Чарнојевић или Śladami Reimonta po ziemi łodzkiej. Трагом В. Рејмонта и М. Црњанског по земљи лођкој и галицијској (*Књига о храсту*, 359);

(2) Употреба ортографских знакова:

(2.а) Коса црта:

(2.а1) **Spotkanie na Piotrkowskiej/Сусрет на Пјотрковској** (*Књига о храсту*, 359); *Писца ниже унете приче један од коаутора Фантазије о храсту Ј. В. Б-ов је први пут сусрео половином априла 2006. у Лођу, на улици Wshodnioj/Источној/ око броја 50...* (*Књига о храсту*, 359);

(2.а2) Срећом, плове лађе Дрином и Савом, Рајном и Дунавом, па и ишчезлом Луђком, а **сакупљач/сакупљачи** са пловила у једноме дану те, патетични књижевници реалисти и домољубиви историци би подвукли – страшне, 1914. године **осматра/ју** два, па и три призора. **Слуша/ју коаутор/и** гласове Рејмонта, Црњанског, Е. Е. Киша, Рајса, Н. Гумиљова, И. Б. Сингера, Рида, Стриковског, Ј. Рота, Ј. В. Б-ова, а ни Крлежа није био далеко, окружен својим јунацима, ту код Бистрице Лесне. На трен се чује и тихи мрамор младог Андрића из аустроугарскога казамета. И многи други знани али и неименовани гласи... Не само што их **слуша/ју**, понекад и **види/е**. На јави, укажу се, ишчезну, у сну. (*Књига о храсту*, стр. 17); У пространствима где **смо/су** „С... живели од почетка” бејаше мноштво *светих* поља и дубрава... (*Књига о храсту*, 18); Дрво врати земљици део тога што је *од/из* ње с пролећа преко жила и стабла исисало (*Књига о храсту*, 81);

(2.а3) Велики, расцветани букет црева клизну из стомака. Дрхтури просути дроб. Незадовољни, солдати поре утробу ниже. Између ногу управо издисајуће жене, вредне као мрав, мирне као голубица и благородне попут пчелице-радилице, указа се, задрхта Младенац, Младенка, плод – мушко/женско чедо од седам месеци (*Књига о храсту*, 175);

(2.б) Заграда: Неки верују: на данашњем Тргу слободе (Płacy Wolności) некада пристајаше чамци (*Књига о храсту*, 53); *Потом ће до редакције „Kuriera Codziennego” (Курир часа) да*

би предао седмични прилог, табак, наставак будућег романа „Земља обећана” (*Ziemia Obiećana*) (*Књига о храсту*, 359);

(2.в) Црта (само спорадично означава двострукост): Живо, са телом – стаблом (*Књига о храсту*, 64); А сва је гора – густа шума. (*Књига о храсту*, 68); А свако је дрво – дрво (*Књига о храсту*, 69); Певац – ајдук! (*Књига о храсту*, 77); Мада ту стаја-ше само неколико слова, читачи нам испредаше читаве повес-ти. Свако слово – историја (*Књига о храсту*, 84).

(2.г) Цртица: *Муње-Марија, громови-Илија* (*Књига о храсту*, 77); *Корачај ободом сени, кружи, стај десном у хладо-вину а левом по обасјаној ледини, обићи тако круг-сенку др-вета, горостаса* (*Књига о храсту*, 90); *Дрво-Запис о којем се прича није, по моме, мишљењу историчара-аматера, засадио војвода Рађ...* (*Књига о храсту*, 91); Сумњаш ли, разгрни сне-жић-пршњак или снег-целац и – вероваћеш! (*Књига о храсту*, 127)

За све употребљене сигнале двострукости са становишта аутора заједничка је интенција, док је са становиша читаоца то лако уочавање пишевог поступка. Међутим, нису сви сиг-нали употребљени са истом функцијом. Некад се два знака/средства користе у истој функцији, неки знаци могу бити полифункционални, док је за неке резервисана само једна упо-треба. Тако се, на пример, објаснидбени везници *илити*, *то јест*, *црта* и *заграда* користе у деловима који се везују за Лођ. У Лођу аутор води „двоструки живот”, то јест живот на два језика, српском и пољском, а та двострукост показује се чита-оцу употребом наведених средстава. Овакву функцију сигнала двострукости показују примери примерима 1.а1, 1.в, 2.а1. и 2.б.

Двострукост се читава и у сукобљавању научног и народ-ног тумачења. Овакви примери се јављају и у фуснотама, где је њихово присуство очекивано, али и у деловима где се описује храст. Ову улогу има објаснидбени везник *илити* у примери-ма 1.а2. Интересантна и неочекивана је употреба објаснидбе-ног везника *односно* у лирским пасажима. Сам везник *односно* буди асоцијацију на научни стил, па се мотивација за овакву

његову употребу може тражити у сталном сукобу казивача, који говори народним језиком и приређивача, који користи научни стил.

Ипак, мотивација за употребу објаснидбених конструкција може бити и другачија. Пошто објаснидбени везници значе реименовање,¹⁸ то значи да имплицирају знак једнакости између два члана која повезују. Са те стране, било би занимљиво погледати употребу везника односно у два примера у групи 1.б2: *Овдашњи, односно тамошњи људи*, да би у небу звезду видели, путују на југ, на Медитеран. (*Књига о храсту*, 15); *Око темеља срушене црквице, односно око живог дуба почео се и народ окупљати. Зборовати.* (*Књига о храсту*, 91). У првом случају односно везује два конгруентна атрибута *овдашњи, односно тамошњи*. На синтагматски план доводе се две могуће просторне пројекције – *тамо* и *овде*. У другом примеру знак једнакости се ставља између *црквице односно дуба*, као и између *срушеног односно живог*. Превазилажење принципа двострукости у овом случају остварено је на семантичком плану: *срушена црквица/живи дуб* истовремено постоје на истом месту. Овај део нас подсећа и на вертикалу присутну кроз роман *порушена црква војводе Рађа* → *храст-запис* ↔ *спаљени храст-запис* → *новосаграђена црква у неименованом поцрском селу*.

Један од полифункционалних елемената у роману је коса црта. Користи се да одвоји елементе писане на српском од елемената писаних на пољском језику, али има и друге сложеније функције. Једна од илустрација њене такве употребе налази се код примера у групи 2.а2. Овде се заиста две парадигматске могућности спуштају на синтагматску раван. Тако уместо једног граматичког лица, броја или рода уводе се два истовремено (*сакупљач/сакупљачи, коаутор/и; осматра/ју, слуша/ју, види/е*). У првој реченици групе 2.а2. на „исти ниво” доводе се различити аутори/коаутори, односно приређивачи. Њихова времена и простори су се мешали са другим гласовима који се чују на просторима Рајне, Саве, Дунава, па чак и ишчезле

¹⁸ Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, 63.

реке Луђе. У другом примеру на исти ниво су доведена два лика енклитичког облика помоћног глагола *јесам*: У пространствима где **смо/су** „С... живели од почетка” бeјаше мноштво *светих* поља и дубрава... (Књига о храсту, стр. 18). Изједначене су две перспективе – једна *унутар* нација која живи на одређеном простору (*смо*) и једна објективна перспектива посматрача *изван* нација (*су*). Нарочито изражену функцију има коса црта у примеру 2.а3. Њом се доводе у исту равну будуће време које носи тек нерођено дете и садашњи тренутак злочина. Оно што је требало да буде радост рођења новог живота на најтрагичнији начин се везује са смрћу. Неизвесност око пола детета изражена је косом цртом (*мушко/женско чедо*), а ортографски маркер двострукости праћен је нестилематичним средством за њено изражавање – набрајањем два имена (*Младенац, Младенка, плод – мушко/женско чедо од седам месеци*). Овде се и принцип двострукости превазилази употребом црте по формули (1, 1, 1 – 3), а одредница *Младенац* и број *седам* несумњиво упућују на Христово страдање. Наравно, страдање нерођеног детета повезује се на овај начин и са паљењем записа.

Црта у *Књизи о храсту* чешће служи превазилажењу принципа двострукости, него његовом увођењу. Када је употребљена као такав маркер, редовно има значење еквивалентности. Најчешће се тада успоставља пуна паралела између два појма (примери у групи 2.в). Тако је знак једнакости стављен између *тела* и *стабла*, *горе* и *густе шуме*, *певица* и *адјука*, *сваког слова* и *историје*. Такође, ове примере је могуће тумачити и као скраћене реченице са изостављеним копулативним предикатом, при чему други појам квалификује први (*тело је стабло, горе су густе шуме, певац је адјук, свако слово је историја*). Улога цртице у примерима 2.г. слична је улози црте.

5.2. Примери без интенционалне двострукости

У примере без интенционалне двострукости сврстали смо оне у којима се овај принцип исказује кроз средства свакодневног језика, односно средства која, као што је случај са објаснидбеним конструкцијама, не изазивају асоцијације на

одређени функционални стил. Ако се упореде са претходном групом, ови примери су нестилематични. Међутим, на плану микроконтекста ово су неке од најлепших илустрација двоструког гласа.

Примере ћемо овде поделити на оне код којих доминира принцип *симетрије* и на оне код којих доминира принцип *хармоније*, у смислу у ком их је одредио Лаза Костић. Доминирају примери код којих се испољава значење хармоније, где се два појма сливају у један и на тај начин превазилазе своју двострукост. Значење хармоније се постиже различитим средствима од којих су најчешћа:

(3) Независносложени везници:

(3а) Саставни везник *и*: *Појављивао се истовремено и овде и тамо. Свугде и свакад!* (Књига о храсту, 5); *Нема благородније и важније радње од жетве.* (Књига о храсту, 5); **Немци и Аустријанци** могу да победе целу Европу, а немоли малецну, сиротињску, опанчарску Краљевину. **Краљевство без стража и граничара.** (Књига о храсту, 105); Зато и пуцајте, одмах и без икаквога оклевања у свакога ко је под шајкачом а одевен у **копоран и чакшире**, тако они зову **мундир и хозе** (Књига о храсту, 105); **Хуманост и благост** према њима нису најмање умесни, него шта више – штетни (Књига о храсту, 110);

(3б) Раставни везник *или*: *Оглашаваху се некада, давно сахрањени испод или погинули око храста* (Књига о храсту, 135); *Та безданка кад јој дође време прогутаће на гротлу преклане, или замахом маља по темењачи у њену бездану утробу гурнуте сељане* (Књига о храсту, 146); *Често су пили жежену ракију или вино од Крајине. Мењали заробљене Туркињице или просто отете Влахиње* (Књига о храсту, 155); *Не ваља се насељавати на њиховим огњиштима, иако су она одавно или недавно погашена* (Књига о храсту, 160); *Људи већ разгледају падине и на њима напуштене или полуспаљене куће, запуштене њиве, шљивике, винограде обрасле остругом.* (Књига о храсту, 163);

(4) Јукстапонирана веза и запета:

(4а) Конструкције са два придева: *Из далека угледа на брегу*

високи, разгранати дуб. (Књига о храсту, 5); **Један вижљаста, спретан, поче се уз дрво пети** (Књига о храсту, 161);

(46) Конструкције са две именице/именичке синтагме/предлошко-падежне конструкције: *Неки дворјани бејаху задни на овог снажног дошљака, незнанца.* (Књига о храсту, 60); *Господарица, брижна родитељка, на околни прваци пробаше, на саборима ил прославама, привезати га и за те свакодневне тешке работе, али Милош – ни чути!* (Књига о храсту, 119).

Значење симетрије се ређе јавља. У таквим примерима постоји наизглед оштра граница између пара који образује двоструку везу. За постизање овог значења користи се независно сложени раставни везник *или*:

(5) Раставни везник *или*: Од када дуб ту расте? **Старији ли је од наших предака, или преткови од њега?** (Књига о храсту, 136); Какав ли смо ми то род? **Зверињи ил људски?** Ајдучки. (Књига о храсту, 143).

Чини се да је најбоље објаснити разлику између примера са значењем хармоније и симетрије код оних потврда са везником *или*. Примери 3.б. илуструју значење симетрије. У њима постоји заједничко место радње које повезује два члана повезана везником *или* – *храст, бездана јама, зборно место, напуштено село*. Код прва два примера ради се о месту заједничке смрти. Различити су узроци страдања, али је место починка исто, те се хармонија постиже у колективном страдању (*испод храста се оглашавају и давно сахрањени и погинули испод њега, а сви ти гласови чују се увек у један мах*). У трећој реченици зборно место остаје исто, а радње се мењају (*није се ракија или вино; размењују се Туркиње или Влахиње*). У суштини, овде се ради о већ раније помињаном свођењу више временских планова на један и о превазилажењу принципа двострукости довођењем свега на једно „зборно место”. Аутор, користећи дисјунктивни везик *или*, на синтагматски ниво у исту раван, доводи догађаје који су се збили у различито време. Са стано-

вишта храста, стожера романа, време појединачних догађаја није битно, већ се нагласак ставља на циклично понављање и трајање.

Од ових примера оне под бројем 5 одликује већа издвојеност појмова повезаних дисјунктивним везником *или*. Не каже се да смо ми род *зверињи или људски*, већ се у облику питања ова два појма оштро супротстављају. Из семантичког са- и против- постављању ова два појма израста превазилажење двоструког принципа – *наш род је хајдучки*. Овде видимо да суштинске разлике између хармоније и симетрије нема, а долази до преплитања значења придева *зверињи и људски* у коначном квалификативу – *ајдучки*.

Треба истаћи да је ово само овлашан списак механизма којима се постиже принцип двострукости. Јављају се и друга средства, на пример синтаксички паралелизам или парцелисање израза. Навешћемо један пример за принцип двострукости постигнут парцелисањем: *Око темеља срушене црквице, односно око живога дуба почео се и народ окупљати. Зборовати* (Књига о храсту, 91).

6. Превазилажење принципа двострукости

Као што смо видели двострукост постоји како на плану садржине, тако и на формалном плану. Ипак, њена улога је управо у томе да буде превазиђена на један од два начина – или прерастањем у трострукост или сливањем у један појам. Сада, када смо упознати са неким од механизма испољавања двострукости у *Књизи у храсту*, погледаћемо како се овај принцип испољава у неколико одломака из дела. Прво ћемо издвојити један дужи пасаж у коме је принцип двострукости јасно видљив:

А преганају се и надвлаче откако је света и века. Ми, немоћни, између двојице, распети. Први те научи да ракију спремиш, други да је пијеш неумерено, као да ће наступити смак света па да трезан не доживиш то зло. Лакше усвојисмо мисли Рђавога, поуке Доброга теже. Мораш Првога помињати сваки час, не би ли га подсетио на доброту, биће још бољи. Треба и

Другога умилостивити, одвајаш и њему, како би мање зла међу нас сејао...

И Белбог и Црнбог. (*Књига о храсту*, 6–7)

На нивоу садржаја ради се о значењу *хармоније* јер се говори о два јасно одељена божанства, Белбогу и Црнбогу, који у подједнакој мери утичу на животе људи. Сваки од њих има јасно одвојено поље деловања – *један те учи да спремаш ракију, други да је пијеш*; поуке сваког од њих се усвајају на различит начин – *лакше се усвоје мисли Рђавог, а поуке Доброг теже*; сваког је потребно умилостивити на посебан начин. Принцип *хармоније* је јасно истакнут у полисиндетској употреби *везника и*: *И Белбог и Црнбог*. Дакле, на крају овог пасуса не долази до сједињавања два појма у један, већ они остају „симетрично распоређени”, сваки у својој сфери деловања. Јединство, свакако, постоји у свакодневном животу, где људима владају и један и други бог, али се та имплицитна јединственост не потенцира формално, пошто је нагласак на постојању различитих аспеката на које утиче и једно и друго божанство, и на њиховом подједнаком утицају на живот људи. Ова подвојеност на Белбога и Црнбога подсећа и на поделу словенских племена на Дневне (Светле) и Тамне (Ноћне).

Принцип двострукости остаје неразбијен и у следећем одломку:

„Дуб је Свечев врсник.

Истина, неки кажу, да је и старији. Али, где може Неко или Нешто бити стариј/и/е од Најстаријега?

Светац или Свето дрво – ко ли је времешнији?“ (*Књига о храсту*, 5)

Одломак је изграђен на паралелизму између храста и свеца. У првој реченици ради се о структури са именским предикатом где се једнакост успоставља између субјекта (*дуба*) и именског дела предиката (*Свечев врсник*). У овом одломку доминира принцип симетрије изражен употребом дисјунктивног *везника или* – *Светац или Свето дрво, Неко или Нешто*. Поред тога, коса црта служи да више парадигматских могућности доведе

у исту раван (*стариј/и/е*), а као што смо видели у ранијем случају, коса црта доводи у исту раван и различите временске токове, па чак и оно што никад није постојало или је постојало само као могућност. Превазилажење двострукости могуће је открити само имлицитно, а на њега сугерише употреба црте и увођење лексеме *Најстарији*. Тако и долазимо до низа од три члана *Дуб (Свечев врсник, Свето дрво, Нешто, старије)*, *Светац (Неко, старији)*, *Најстарији*.

С друге стране, погледаћемо како се принцип двострукости превазилази у следећим одломцима. У првом од њих пратимо спајање два појма у један:

Ходао Он по свету. Учио неуки, дивљи а питоми, многобожачки народ. Од пагана стварао, милом па и силом, хришћане. Од многобожаца – једнобожце. (*Књига о храсту*, 5)

Фокус у овом одломку је на ономе ко учи народ, тако да се принцип *једног учитеља, једног Бога* тематски преноси и на формални план. Поред тога, прати се и процес трансформације многобожачког у једнобожачки народ. Сама трансформација исказана је преко принципа двострукости. Уз именицу народ стоје четири атрибута: *неуки, дивљи, питоми, многобожачки*. Међутим, атрибути су нанизани на занимљив начин. Прву групу чине два придева *неуки, дивљи*, а асиндетска веза са запетом у роману асоцира на принцип *хармоније – народ је неук и диваљ*. За овим следи други пар који се налази у средишњем месту у синтагми, а само средиште је на супротном везнику *а*. Ради се о пару *дивљи а питоми*. Овде преовлађује значење симетрије јер су два појма постављена на два „једнака краја”. Ради се о лексичким антонимима, која конотирају и појмове *тамни и светли*. Тако се ова „средишња синтагма” унутар шире везе може читати и као *дивљи (тамни) а питоми (светли)*. Оваква организација са једном средишњом синтагмом у оквиру шире синтагме, нужно условљава и да два спољашња појма буду повезана – па тако добијамо и пар *неуки–многобожачки*. На крају последњи пар се спаја по принципу *хармоније питоми, многобожачки*. Поред тога, ова сложена синтагма се

може читати и као два повезане супротним везником *a*: *неуки, дивљи А питоми, многобожачки*.

У следећој реченици принцип двострукости читава се прво на лексичком плану – *пагани се супротстављају хришћанима*. Принцип на формалном плану пратимо у конструкцији *милом, па и силом*. Овакво образовање у *Књизи о храсту* могло би се назвати „*хармонијом са градацијом*” јер се појмови не одвајају већ се рангирају по јачини. Чини се да коришћење везника *па* у овом случају ублажава лексему *силом*. У последњој реченици двострукост је присутна на плану значења – *многобожци су супротстављени једнобожцима*. Овде се види једна од карактеристичних улога црте у роману. Црта често служи да се превазиђе принцип двострукости, а овде још има улогу наглашавања краја трансформације многобожаца у једнобожце.

У *Књизи о храсту* принцип двострукости најчешће се превазилази у корист принципа трострукости. Овом проблему би се могао посветити засебан рад. Ми ћемо га илустровати карактеристичним примерима на микроплану. Примећује се његово мешање са механизмом двострукости:

„Ко и како може сазнати?

И зашто?“ (*Књига о храсту*, 11)

„Списатељ – пих!

Књижевници, фарисеји!“ (*Књига о храсту*, 12)

„Један народ а два имена.

Три!“ (*Књига о храсту*, 32)

„Али, све је паучина. И још тананије. Невидљивије.“ (*Књига о храсту*, 35)

„Или, баба или јунак!

Јуришић, Олујић. Војвода.

Код Србова – трећег нема!“ (*Књига о храсту*, 38)

„**Запис, слова, четци. Крст, видик.**“ (*Књига о храсту*, 81)

„Какав ли смо ми то род?

Зверињи ил људски?

Ајдучки.“ (*Књига о храсту*, 143)

7. Закључак

У раду смо пратили принцип двострукости у *Књизи о храсту* Јанка Вујиновића. Приступ у делу био је лингвостилистички, а пошли смо од претпоставке да је Вујиновићев роман јединствен уметнички знак, па да се, сходно томе, механизам присутан на тематском плану може пратити и на формалном плану. Садржински, двострукост налазимо у мешању гласова приређивача и казивача, у постојању два словенска племена, Светлог и Тамног, у постојању два бога, Белбога и Црнбога итд. На формалном плану, издвајају се две доминантне групе примера. У првој се двострукост остварује интенционално, док у другој групи она извире из саме структуре Вујиновићевог извора. Примери обележени интенционалном двострукошћу обавезно су стилематични. Издвојени су примери код којих се користе објаснидбени везници (*илити, односно, то јест*) и ортографска средства (*коса црта, црта, цртица*). Ипак, треба нагласити да постоје и неки други маркери двострукости, као што је, на пример, парцелисање. С друге стране, двострукост се остварује и коришћењем „свакодневних речи”, као што су независносложени везници и јукстапониране конструкције. Ова друга група се дели на ону где постоји значење симетрије и на ону где постоји значење хармоније. На крају, истакли смо да је главна улога принципа двострукости у његовом превазилажењу, то јест, свођењу „израза са бројем два” на број три или на преливању два оделита смисла у један. Посебна пажња је на поглављу *Преображење, 914, милина једна* у коме је двострука слика света остварена кроз фразеолошку и психолошку карактеризацију ликова жртава и злочинаца употребом различитих лексема. Овом техником Вујиновић је постигао жив и динамичан опис страдања недужних жртава Мачве и Јадра, задржавајући привидно „објективну” перспективу.

Дотакли смо се само малог аспекта двогласја, односно вишегласја у *Књизи у храсту*. Вујиновићева слојевита приповедна техника отвара многе могућности за истраживање. Чини се да је писац на изванредан начин успео да, користећи се истим техникама и на тематском и на формалном плану, доведе на синтагматски ниво различите временске и просторне перс-

пективе. Ипак, двогласје је ту само да нас подсети да се све враћа у једну једину тачку која спаја све остале у роману, а то је дуб.

Извор:

Јанко Вујиновић, *Књига о храсту*, Филип Вишњић, Београд 2014.

Литература:

Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika*, prev. Draginja Pervaz, izbor Milka Ivić i Sreten Marić, Nolit, Beograd 1966.

Лаза Костић, *Огледи*, Нолит, Библиотека Знамен, прир. Предраг Вукадиновић, Нолит, Београд 1965.

Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Рашка школа / Српско просвјетно и културно друштво, Београд/Србиње 1998.

Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Кантакузин, Крагујевац 2000.

Милош Ковачевић, *Српски писци у озрачју стилистике*, „Филип Вишњић” / Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, Београд/Гацко 2013.

J. M. Lotman, *Predavanja iz strukturalne poetike (uvod, teorija stiha)*, prevod i predgovor Novica Petković, Zavod za izdavanje udbenika, Sarajevo 1970.

Братислав Р. Милановић, „Вишеструка замка за читаоца”, у: Јанко Вујиновић, *Књига о храсту*, Филип Вишњић, Београд 2014, 439–443.

Jan Mukaržovski, *Struktura pesničkog jezika; Teze Praškog lingvističkog kružoka*, prevod i pogovor Aleksandar Ilić, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1986.

Радоје Симић, *Општа стилистика*, Друштво за неговање и проучавање српског језика / Јасен, Никшић/Београд 2001.

В. А. Uspenski, *Poetika kompozicije, Semiotika ikone*, prev. i predgovor Novica Petković, Nolit, Beograd 1979.

Viktor Šklovski, „Umetnost kao postupak”, u: *Poetika ruskog formalizma*, prev. Andrej Tarasjev, izbor, predgovor i beleške Aleksandar Petrov, Prosveta, Beograd 1970, 81–94.

Љиљана Шоп, „Слово о митском трајању и историјском претрајавању”, у: Јанко Вујиновић, *Књига о храсту*, Филип Вишњић, Београд 2014, 433–438.

Саво Ђеклић

Роман између мита и стварности¹

Двојици великих српских приповједача из Мачве и Подриња, Јанку Веселиновићу и Лази Лазаревићу, придружио се и Јанко Вујиновић, али с једном од низа разлика – Веселиновић је постромантичар, односно реалиста, а Јанко Вујиновић постмодерниста. Веселиновић је прву збирку приповједака, *Слике из сеоског живота*, објавио 1886. године, а стотину година касније, 1986, појавио се роман Јанка Вујиновића *Вучји наком*. И један и други стекли су глас најбољих познавалаца мачванског човјека, а обојица су своја дјела обојила митским причама, с тим што је Вујиновићево казивање испреплитано још и историјским догађајима везаним за ратове, којих никада није мањкало на овим просторима, а прије свега за Велики рат од 1914 - 1918. године.

Књига о храсту је вијенац исплетен од низа епских, лирских, митских, историјских, истинитих и измозганих прича и из грана и гранчица храста у чијем средишту је дрво дуб или храст, за који се не зна: „...ко га је и када и како посадио“, како каже аутор. *Књига о храсту* започета је највјероватније у Подрињу или Београду „прије петнаест или двадесет година“, онда је она плетена у Њемачкој и Пољској гдје је Вујиновић учио студенте вјештини говорења српског језика и ћириличном писму. Храст добија на значењу јер се на њему обрео крст који су у већ огрубјелу кору урезали ученици двојице учених Грка, Ђирила и Методија, у деветом вијеку по Христу. Крст је за мјештане поцерских села, али не само за њих, био симбол хришћанства, знак страдања које се стрпљиво подноси, оруђе мучења, врста заклетве, али прије свега знак спасења.

¹ Слово на промоције књиге у Библиотеци „Филип Вишњић“ у Бијељини, 11. 12. 2014.